Botos Katalin – Botos József[1]

A nyugdíj összekapcsolása a gyermekvállalással és taníttatással

Nyugdíj javaslatunk indokai

Több, mint harminc éve vizsgáljuk a témát. Azóta szorgalmazzuk, hogy a nyugdíjkérdést kapcsoljuk össze a gyermekvállalással és taníttatással.

Nem lehet azt mondani, hogy nem ment a világ a könyvek által elébb… 1990-ben ugyanis még a liberális képviselők a javaslatot lerasszistázták, mondván, hogy a taníttatáshoz kötés szegény roma gyerekek szüleit hátrányosan érintené… (Egy országban, ahol a tanulás ingyenes!! Hiszen nem kért többet, mint amit bárki hazánkban –ingyen – el tud érni: tisztességes alapfokú képzést, minimálisan, minden gyermeknek… Sőt, a továbbtanulás is többnyire ingyenes, de ott már fokozottabb a saját erőfeszítés a családok részéről.) Mára azonban polgárjogot nyert hazánkban a családok és a gyermekvállalás támogatása. Igaz, ennek nyugdíjjal való összekapcsolása még csak a szakirodalom, a publicisztika szintjén került az érdeklődés figyelmébe, s az se túl régen. Sőt, az is jelentős ellenszélben.

Az elmúlt évben azonban már lehetett többféle javaslatot olvasni ennek megoldási lehetőségeiről. Tisztelettel azt javasoljuk, hogy mindezekből a mi javaslatunkat fontolják meg.

Jó lett volna, ha mind több civil szervezet támogatóan terjesztette volna az ügyet a politika elé. Azon az alapon, hogy ez az elgondolás *kiforrott, igazságos, célszerű, és kivitelezhető*. Azon az alapon, hogy a demográfiai tendenciák szempontjából pozitív hatású, és politikailag megvalósítható. Ugyanakkor, a nyugdíjrendszer problémáinak megsokasodása egy évtized múlva oly mértékben várható, hogy mindenképpen fel kell rá készülni egy hosszútávban gondolkodó, felelős politikai testületnek. Megjegyzendő, a javaslat nem igényel különleges közgazdasági szakértelmet, csak józan észt és igazságérzetet. Ezzel szemben mind a szakmai ellenérdekeltek részéről, mind a politika egyes szereplőitől elvakult támadások érik a javaslatot.

A javaslat ugyan egyértelmű, de vajon *eddig miért nem karolta fel a politika?* Csak közelítőleges magyarázat adható rá. Elsősorban az, hogy a mainstream közgazdaságtannal ellentétesnek tüntetik fel az ebben érdekeltek.

Engedtessék meg egy kis visszatekintés az elmúlt évtizedekre. Mindnyájan tudjuk, hogy a **rendszerváltozás hatalmas gazdasági veszteségekkel, visszaeséssel járt**. A GDP tíz, a bérek tizenkét, a nyugdíjak pedig csak tizennégy (!) év múlva érték útól *azt a szintet, ahol a rendszerváltás előtti évben voltak*. …Szinte beláthatatlan volt ennek a hatása a magyar társadalomra, politikai szempontból! Hiszen ezért szavazták többször is vissza a szocialista-liberális erőket a polgárok, mert azok jobb lehetőségekkel áltatták – többek között a nyugdíjas rétegeket… Nem értették az emberek, hogy miért ilyen sanyarú a helyzetük. Különösen nem értették a nyugdíjasok, akik még 2002-ben sem voltak azon a színvonalon, ahol a „szociban”. Érthető volt az elégedetlenségük!!! Nem értették, hogy miért nem hozott a rendszerváltás jólétet?

[1] Botos József a TB rendszerváltozás utáni első főigazgatója volt, aki már 1990-et megelőzően, három évig a nyugdíjkérdéssel foglalkozó Px Kft kutatási igazgatójaként tevékenykedett.

A magyarázat maga is rendkívül homályos az emberek előtt. Elsősorban a terhes *örökség* (az eladósodás) miatt, másodsorban a liberalizmus *vadkapitalizmusa* miatt ilyen nehéz az ország helyzete… Ezek a tények hozták vissza a jólétet ígérő Medgyessy-kormányt (s kapták meg helyette a polgárok Gyurcsányt…) A profitok 2002-2010 között is növekedtek, de *a bérek és nyugdíjak messze elmaradtak a GDP növekedésétől*. Ráadásul mindez akkor is a további *eladósodás terhére történt…*

Jött 2008-ban a pénzügyi válság, a devizaadósságok miatti elégedetlenség, és elsöpörte a „szakértő" Bajnai kormányt. Az új politikai erő első feladata az volt, hogy valamiképpen rendbe tegye az ország külső fizetőképességét, s megszabaduljon az IMF-től, amely szigorú kényszerzubbony elméleteivel folyamatosan megszorításokat követelt a gazdaságtól. Ezek – ma már széles körben elismert –, megfojtják az egyes országokat. (Ezt mára már maga a Nemzetközi Valutaalap is belátta, legalább is részben). Csakhogy ingyen ebéd valóban semmiképp nincs. Tehát az egyensúlytalanságot valaminek a számlájára kellett rendezni. Nálunk a külső helyett *belső egyensúlytalanság* jelentkezett, 2010 után is. Ezt csak lassan érzékelte a társadalom. Legfőképp a Covid- válság döbbentette rá az embereket a probléma súlyára. Miben állt a dolog? Abban, hogy *nem fejlesztettük arányosan az egészségügyet, oktatásügyet, és a nyugdíjrendszert*. Innen kellett elvonni a külső egyensúly javításához, az adósságok fizetéséhez szükséges összegeket. Ezek azok a nagy rendszerek, ahonnan egyéb célokra úgy lehet pénzt *elvonni*, hogy ***nem adjuk oda*** *a szükséges mértékben a megfelelő összegeket*… Mindkét ágazat bérei, különösen az egészségügy, gyalázatosan elmaradtak a többi nemzetgazdasági szektor béreitől, aminek borzasztó hatását most tapasztaljuk meg a hatalmas orvos és nővérhiányban… A költségvetés egyensúlya azonban valóban nagyjából helyreállt. Megszűnt tehát az eladósodás növekedésének ez a forrása. Ebben segített a II. nyugdíjpillér felszámolása is. Amit a média ismét csak ellenségesen tálalt, mondván, hogy elvették tőled a te pénzedet!!! Államosított a kormány! Ami nem volt igaz, rövidesen látjuk elméleti alátámasztását ennek az állításunknak.

A Ft csendes alulértékeltségével mindenesetre sikeresen ösztönöztünk az exportra, és a devizatermelésünk így javult. Ezáltal a külső egyensúly is. Semmiképpen nem akart viszont az új vezetés olyan (nyugdíj-) reform-javaslatban gondolkodni, amely adott esetben valamelyes többlet kiadás gondolatát vetné fel.

2013 után a korábbi béraránypos, majd svájci indexálást alkalmazó nyugdíjrendszerben változtattak. Ráállt a rendszer arra, hogy *csak az inflációt* követi. A svájci redszer ugyanis a béremelkedést is figyelembe vette. Miért? Azért, mert az infláció alacsony volt. Az ideológia elég jól hangzott: *megőrizzük a nyugdíjak vásárlóértékét*! Ez természetesen szép, és helyeselhető, de milyen áron!… Az aktív és passzív rétegek a társadalomban egyre jobban elszakadtak napjainkra egymástól. Ma már az átlagnyugdíj, ha a mediánt nézzük, alig van a létminimum körül. Hála Istennek, lassan megindult a bérek növekedése, felzárkózása az EU szinthez. A régi és új nyugdíjak különbsége azonban ezáltal jelentősen nőtt, s a rendszer egyre igazságtalanabbnak tűnik sokak számára. A korábbi bér-elmaradásnak köszönhetően ugyanakkor jelentős volt a pandémia előtt a külföldi munkavállalás is, ami a költségvetésre, államháztartásra, a nyugdíjalapra és közvetve, az egészségügyre is negatív hatást gyakorolt és gyakorol. (Az egyének ezt megint csak *nem érzékelik*, hiszen ők majd hazahozzák a nagyobb bérek után a hazainál magasabb nyugdíjat… Nekik ez a nyugdíj szempontjából is előnyös.) Mindenesetre, a nyugdíjrendszer igazságtalanságai ennek révén is inkább növekednek.

A kormányzat közben „fű alatt" további igen lényeges változtatást hajtott végre: de facto *megszüntette a nyugdíjrendszer biztosítási jellegét.* Ezt ugyan nem reklámozta, azonban valójában

egy paradigma-váltást hajtott végre. (Csak nem azt, amit mi javasolnánk) A vállalatok által fizetett járulékot adóvá változtatta. Ez sokkal nagyobb elvi változtatás, mint ahogy a közvélemény felfogja. Így ugyanis azt a *bér részt vették e*l, *ami tényleg a munkavállalóé volt* (csak a vállalat fizette be helyette a nyugdíj-kasszába)… A vállalat számára mindegy, hogy a bruttó bért odaadja, és utána vonja le a rendszer a járulékokat, vagy adót fizet. *De a munkavállaló ezzel a törvénymódosítással elvesztette azt a jogát, hogy a szoc. ho. fejében nyugdíjelvárásokat támaszthasson a rendszerrel szemben*. A kormányzat pedig – bár vitathatatlanul pozitív, termelés-ösztönző szándékkal –, a bérterheket jelentő szoc. ho.-t *fokozatosan csökkentette* a vállalatok, vállalkozók számára….

Miért tehette ezt meg? Azért, mert *valóban*, a beszedett járulékok egyelőre magasabbak voltak, mint a kifizetett nyugdíj összegek. *A kassza tehát még mindig többlettel zárt*! A befolyó szoc. ho. (egy 2016-évi EU felé menő magyar jelentés szerint) 80-20 %-ban ment a nyugdíjalap és az egészségügyi alap felé. Elgondolkodtató: Nem kellett volna, *megtartva* a szoc ho szintjét, a szükséges nyugdíj-hányad fölött *minden fillér többletet az egészségügyre fordítani?! S*úlyos hiba ugyanis, hogy másra használták fel a potenciális bevételeket, vagy *nem beszedve*, gyakorlatilag másnak engedték át a potenciális adóbevételeket. „Otthagytuk a vállalkozók, az emberek zsebében" – volt a jelszó. Ez is nagyon pozitívan hangzik. És ily módon valóban jövedelmezőbbé tették a termelést, keresletet teremtettek, s így növekedést generáltak. De ismét csak kérdezzük: *milyen áron?! A humán szektorok elhanyagolása árán!* Tragikus napjainkra az egészségügyi dolgozók életkora, és elképesztő, hogy a béreik az oktatási-szociális ágazattal együtt számolva, a 21 magyar ágazat közül az **utolsó helyeken vannak**! És ezt nem most, a járvány után állapítjuk meg – jóval előtte felhívtuk rá a figyelmet…) Hogy akarunk így a paraszolvencia (kétségtelenül egészségtelen) jelensége ellen harcolni? „Legfőbb érték az ember?" Régen ez álságos mondat volt. És most? A jelen munkaerőhiány, finanszírozási hiány miatt a torzulások az egészségügyben fokozódtak. Mit érünk azzal, ha az átlagos dolgozó többet keres – *de egyre többet kell a magán-egészségügyre fordítania*?! Vagy meghal… És ez az utóbbi lehetőség a vírus-válsággal csak fokozódott… Akkor is, ha a bérek területén a kormányzat sürgős lépéseket tett. Ráadásul a termelés visszaesése miatt, a jövedelmek általában is csökkennek.

Eléggé tapasztalt gazdaságpolitikus és közgazdász tudja: *Fontos a vállalkozások ösztönzése*. De nem lenne szabad, hogy ez ilyen mértékben a közjó *egyéb szempontjai* ellenére történjék. Tartalékot kellett volna képezni a 2030-ban elkerülhetetlenül bekövetkező hatalmas változásra, amikor a *demográfia kérlelhetetlen számai következtében, egészen biztosan mínuszba fordul majd a nyugdíjalap*… A jövő generációk járulék-befizetései egyszerűen *nem lesznek elegendőek a kifizetések finanszírozására*. (Ezt a tényt a média is fel-felveti, de csak a takarékoskodásban érdekelt szervezetek érdekében…)

Érteni vélem, hogy a politika így gondolkodik: Eddig elvettünk, de hát majd akkor kipótoljuk adókból a hiányt. Mivel a gazdaság – reméljük – , felpörög, tehát lesz miből. Nos, bízzunk benne... (De most, a Covid-válság idején azonban ez aligha lesz reális.)

Egyébként is ez a megoldás mindenképpen káros, mert a *paternalista állam* eszméjét erősíti. Kifejezetten gyengíti a civil motivációt! „Ha fontos vagyok az államnak (mint szavazó), majd ad pénzt a nyugdíjamra…" Bár követelni ugyan nincs jogalapom (ezt a törvénymódosítás espressis verbis kimondja, hiszen a szociális hozzájárulás kötelező adó, és *nem* járulék…). *De semmiképp nem lesz elég a nyugdíjakra a befolyó összeg*!!! Látott már valaki olyan kormányt, ahol szabadon felhasználható pénzek a költségvetésben bővében vannak? Mindig akadnak elmaradt célok, amire –teljes joggal –

költeni kellene… Csakhogy a demográfiai változások mértéke igen jelentős lesz. Az lesz tehát a várható, hogy a jelenleg érvényben lévő törvényi szabályozás szerinti *nyugdíjak bérhez viszonyított aránya*, **a helyettesítési ráta** *mindenképpen esni fog.* Korábban átlagosan 60-65% volt; ez leesett mostanra már 53%-ra. További 10-15%-os csökkenés várható! **Általános társadalmi felzúdulást fog ez majd kiváltani**. S próbálja csak majd megmagyarázni valaki a hatalom részéről a polgároknak, hogy mindez azért van, *mert nem vállaltatok gyereket*, és mert csupa olyan bérszerződésre törekedtetek, amely után *minimális járulékot kellett fizetni*.

Nem mondhatja-e joggal a polgár, hogy kérem, *miért nem szóltak erről nekem, ha tudták*? (Mint a devizahiteleknél…) **Nos, mi szóltunk.**

A mi javaslatunk éppen ezt célozza! **SZÓLJUNK minél hamarább az embereknek!** Vállaljanak, taníttassanak gyermekeket, és akkor idős korukban **ennek jogcímén kiegészítő nyugdíj-járadékot kaphatnak…** Amit a gyermekeik (persze, ha itthon dolgoznak,) meg is termelnek számukra… (Bár sokan kimentek, a többség itthon marad. És szabályozni a többségre kell.)

Javaslatunk részletei

Első, és legfontosabb kérdés: széles körben ismertetni kell a tételt, hogy a társadalombiztosítási nyugdíjjárulék **nem biztosítási díj**, hanem **szüleink humán-befektetésének a törlesztése**. Ez olyan fontos, **VALÓBAN PARADIGMATIKUS VÁLTOZÁS**, hogy állítjuk, fel se fogja a társadalom nagy része. (Az ellenérdekeltekről nem is beszélve…) Ugyanakkor, nem vélemény, hanem TÉNY. Ez a nyugdíjrendszernek a biztosítási paradigmáról a befektetési paradigmára való átállítását jelentené. Igen sajnálatosnak találjuk, hogy ennek az új paradigmának az elismerése és elfogadása késlekedik mind az elméletben, mind a gyakorlatban… Nem egyedül mi mondjuk, de így, ilyen formában elméletileg mindenképpen Magyarországon elsőként fogalmaztuk meg.

Napjainkra azért szerencsére ezt a gondolatot többen is felkarolták, így többek között Banyár József, a Corvinus docense. Sőt, ő olyan messzire megy, hogy valójában csak a gyermekvállalást tartja nyugdíjra jogosító alapnak. Mi úgy gondoljuk, a gyermekszámtól függő nyugdíj csak kiegészítené a munkanyugdíjat. És a pótlék differenciálódna, a szerint, mennyit fektetett be a család a gyermek további tanulásába.

Valójában az, hogy jelenleg járulékot fizetünk (a mai munkanyugdíj-rendszerben), csak a beszámítható szolgálati idő szempontjából fontos. A képződő járulék-alap szerint kifizetett nyugdíjak tehát – bár gyakorlatilag költségvetési finanszírozásúvá váltak, mint ahogy ez volt a gyakorlat a rendszerváltozás előtt is, azért még részben a biztosítási logikát követik. És ez olyan mélyen beívódott az elmúlt több, mint 30 évben a társadalmi tudatba, *hogy a munkanyugdíj eltörlését nem tartjuk célravezetőnek*. De mivel minden körülményt mérlegelve, előre látható, hogy a társadalom nagyon jelentős hányadánál szokatlanul alacsony lesz rövidesen a munkanyugdíj, jó lehetőség lenne arra, hogy a gyermekek utáni pótlékolást, mint *második csatornát* bevezessük. Célszerűen a munkanyugdíjhoz kapcsolva. Számításaink szerint a felnevelt és *taníttatott gyermekek után, differenciáltan, az átlagbérhez kötve és számítva, mintegy 20-25%-os pótlék lenne adható.*

És mi van azokkal, akik nem nevelnek gyermeket? *Büntetné-e őket ez a javaslat* –- ahogy azt előszeretettel idézi a liberális sajtó? Valójában egyáltalán nem. Számukra egy nagyon kedvező és igen

biztonságos, államilag garantált nyugdíjpénztárba lesz érdemes átirányítani a jövedelmük azon hányadát, lényegében csak azt, *amelyet nem kell gyermeknevelésre fordítaniuk.* Nem járnak tehát a gyermektelenek rosszabbul, mint gyermekes társaik, **hiszen *csak annak a pénznek* a megtakarítását** várnánk el tőlük, amelyet nem a gyerekekre fordítanak. Az igazságtalan ugyanis, hogy a gyermek nem vállalása következtében ők lényegesen nagyobb forrással rendelkeznek életszínvonaluk javítására, mint gyermekes társaik. Mehetnek nyaralni, többet költhetnek magukra, szabadabbak minden szempontból, de ugyanúgy kapják a nyugdíjat a mai rendszer szerint, mint a sokkal több terhet vállaló honfitársaik. Ne mondja senki azt, hogy ez az ő személyes döntésük. Ugyanis, sok esetben az is személyes döntés, hogy nem vállal valaki gyermeket. Egyébként a gyermekvállalás, mint személyes döntés, nem csak előnyökkel jár. Élethosszig tartó lelki és anyagi megterhelést is jelent – az öröm mellett. Ezt is mérlegelni kell! N**em** büntetés senki számára, ha a gyermeket nevelők a **költségeiknek az állami elismerését megkapják.** És azért (csak) annyit, amennyit, mert számításba vettük, hogy a szüleik nyugdíjára törlesztésként járulékot befizető polgárok *adót is fizetnek*, s a kormányzat a közös adókból fedezi a folyó gyermektámogatásokat, oktatási és egészségügyi kiadásokat is. Csupán a családokon maradó plusz terhet javasoljuk a nyugdíjpótlék, a gyermek-csatorna kapcsán a szülők számára biztosítani. Ennek azonban fontos *üzenet-értéke* lenne. Mindenek előtt igazságosabbá teszi a rendszert. De hosszabb távon gondolkodva, a demográfiai problémák megoldásában is segíthet. Előbb-utóbb látható lesz, hogy a gyermekvállalás idős korban előnnyé válik.

A magánnyugdíj pénztárba történő befizetés a gyermektelenek esetében jó lenne, ha kötelező lenne, de legalább is, mindenképpen erősen ösztönzött. Gyermekvállalás esetén akár *át is lehetne váltani* a gyermekpontok alapján járó nyugdíjra! (Azaz, ha születik gyermek, nem kellene fizetni. De amit befizetett, az övé maradna! Sőt, *ha tudja fizetni*, mintegy harmadik csatornaként, további járulékot is jelentene számára!) Meg kell azonban erősíteni a kommunikációban, hogy ez nem olyan, mint a II. pillér volt, amelyet a tb járulékból elvonva képeztek, hanem ez **valóban saját adózott jövedelemből** fizetett, tehát **magántulajdont jelentő** követelés, amelyet **az állam semmiféle módon nem vehet el a megtakarítóktól.** Ezt se lesz könnyű az után megmagyarázni, hogy a második pillér eltörlésekor nagyon intenzíven táplálták bele az emberekbe a médiában, hogy ELVETTEK tőlük valamit. **Azt, ami valóságban sose volt az övék…** Hiszen befizetésük a szüleik nyugdíjára ment!… S a kiesést , amíg a II. pillér működött, a költségvetés pótolta.(Mellesleg, eladósodás terhére.)

Számos „ha” és „akkor” van, természetesen. Sok kérdés felvethető a javaslattal kapcsolatban, de el lehetne magyarázni az embereknek, hiszen ösztönösen jó közgazdászok. Ha nem az ellenkezőjét sujkolná beléjük a média!! Az alap-igazságon semmi nem változtat: **Egy ilyen rendszer igazságosabb lenne**. A gyermekekre mindenkinek szüksége van. nemcsak a szüleiknek! A gyermeket vállalók és nevelők biztosítják ugyanis **a társadalom többi része számára is** a nyugdíjhoz szükséges jövedelem megtermelését, akkor, amikor a gyermekeik generációja dolgozni kezd. A többi polgár: bizonyos értelemben potyautas… Nem vállalja a gyermekneveléssel, taníttatással járó költségeket, amelyek ma még nagyobb részben a társadalmat terhelik.

El kell azonban ismerni, hogy részben, sajnos, kényszerből nincs valakinek gyermeke. Hazánkban iszonyúan **magas** (a nem feltétlenül szándékolt) szinglik aránya, valamint a *meddőség is*. Tehát, ha akarna, se lehetne sok nőnek, párnak gyermeke. (Miért nem kutatják ennek okát sokkal alaposabban?! Vajon csak nem azért, mert a vegyszer- és gyógyszergyártók, a környezetszennyezők hatalmas érdekei gátolják pl. a meddőség okainak kimutatását?) De ugyanakkor, miért kevés a vállalt gyerek azoknál is, akiknél elvileg lehetne? **Mert alacsony az elköteleződés**? Valóban, nagyon erős az

individualista önzés… És ennek miért nem keresik a társadalmi megoldását, vagy legalább befolyásolását? Hiszen egy megváltozott világ új intézményi megoldások iránt kiált! Hol ismerkedjenek a fiatalok? Ki neveli őket kölcsönös áldozatvállalásra, türelemre? Ki szorgalmaz több generációs lakásokat, ki harmonizálja munka és család kapcsolatrendszerét? Van e rugalmas munkavállalás, távmunka elég a gyermekesek számára? De ezek már további, messzire a nyugdíjproblémán túlmutató kérdések…

Botos Katalin
Professzor emerita, SZTE, PPKE, egykori államtitkár és miniszter

Botos József
a PPKE Közgazdasági Intézetének nyugalmazott intézetvezető tanára , a TB egykori főigazgatója